

Avstrijska Riviéra.

(Opisal Jos. Rozman.)

Bilo je jasno jesensko jutro, ko sem samošen stal na kamenitem stolpu, katerega so prijazni očetje frančiškani, skrbni varuhi slovečega Marijinega svetišča, postavili na svojem vrtu na Trsatu. Ponujal se mi je krasen razgled: ob vznožji strmega hriba ležita razprostrti mesti Sušak-Reka, z mnogimi velikimi palačami. Živahno se ljudstvo giblje po ulicah, še bolj ob prostorni luki, kjer je ob bregu pripeta ladja poleg ladje, a po njih in okrog njih hitro drvé ljudje za svojimi opravki.

Daleč tje proti zahodu se razprostira sinje morje kvarnersko, in po njem se svita v jutranjem solncu vse polno belih jader od malih ladjic, po katerih si iščejo pridni ribarji zaslužka. Med njimi se gibljejo večji parobrodi, prihajajoči s ptujimi ljudmi in ptujim blagom, kdo zna, od kodi! Lep je ta pogled na morje, in ne naveliča se ga zlahka oko, ker se mu ponujajo vedno nove stvari, novi prizori.

Na južno-zapadno stran zreš porazvrščene otoke kvarnerske, porastene s prijetnim zelenjem in razprostrtimi seli. Posebno mikaven in čaroben pa ti je pogled na severno-zapadno stran, na bregove hrvaške Istre, na — „avstrijsko Riviéro“.

Ponašajo se s svojo „Riviéro“ Lahi in jo ponosno imenujejo in kažejo ptujcem; pa tudi mi imamo „Riviéro“, s katero se moremo pohvaliti pred ptujci, in s ponosom lahko imenujemo ta del lepe zemlje slovanske.

V ozadju kipi proti nebu 1396m visoka Učka gora; pod njo pada proti morju vrh za vrhom, in gledaš z zelenjem razkošno obrastene bregove, po njih bela mesta, od starega Kastva na gori, doli ob morskem bregu po vrsti: Volvsko, Ičice, Iko, Lovran in oddaljeni Bršec, a sredi med njimi že svetovnoznano Opatijo in nad njo prijazni Veprinac. „Bjeluckaju se ta mjesta, kao da ih vila od morske pjene sazдала, ta gnjezda braće naše, istarskih Hrvata.“¹⁾

Lep je ta del hrvaške zemlje in hitro se je omilil mnogim potovalcem, ki prihajajo od vseh stranij sveta semkaj, v svežem morskem zraku popravljat si krhko zdravje in iskat si mnogočlne razvedrila.

V naslednjih vrstah bom izkušal podati dragim bralcem „Dom in svet“-a nekoliko črtic o mestecih in krajih avstrijske Riviére, osobito o njenem središču Opatiji, da se s kraji, ki so

prišli jako v čisle pri inozemcih, vsaj nekoliko seznanijo tudi Slovenci.¹⁾

I. Kastav.

Da vsaj nekoliko omenimo o zgodovini teh krajev, treba je, da se najprej ozremo na „Kastavščino“.

Poldrugo uro hodá od Opatije, dve uri od Reke, pridemo na vrh gorovja v majhno pa staro in znamenito mestece Kastav²⁾, — „biser-zrno Liburnije“, kakor piše Drag. Hirc.

Pred starim, še z zidovjem obdanim gradom stoji cerkvice sv. Fabijana in Sebastijana, ter vzvišeno, pokrito mesto (loža), na katerem je v starih časih ljudstvo zborovalo in sklepalo o sreči Kastavščine. Bili so namreč Kastavci dokaj samostojni; pristojale so jim marsikateri pravice, kakoršne so sicer pripadale samo večjim mestom.

Skozi vrata, nad katerimi se še vidi grb družbe Jezusove (orel z imenom Jezusovim v

¹⁾ Hrvatom jih je opisala znamenita knjiga: „Hrvatsko Primorje“. Slike, opisi i putopisi, napisao Dragutin Hirc, pučki učitelj, itd. Slike risao Vaclav Anderle. Tisak i naklada knjižare Lav. Hartmana (Kugli i Deutsch), Zagreb. — Nemcem poleg drugih: „Abbazia, Idylle von der Adria. Von A. von Schweiger-Lerchenfeld.“ — „Heinrich Noë's: Geleitbuch nach dem Süden.“ — „Prof. Dr. Jul. Glax u. Dr. Igo Schwarz: Wintercurort und Seebad Abbazia.“

²⁾ Primeri: „Kastav, grad i občina, Sastavio dr. M. Laginja. U Trstu. 1889.“ Pisatelj pravi v uvodu, da je drobna knjižica „poglavito namenjena puku občine Kastavske za ugodni razgovor i ogledalo, nebili u lazni časovih mesto druge zabave mnogomu omilila knjiga, te bi, spoznavajući bolje svoj rodni kraj i njegovu prošlost, upravio svoje delovanje na sve to veći napredak duševni i telesni.“ — Končuje spis z lepimi opomini: „Sad je lahko proizvesti iz svega toga nauke:

Prvo: Ruke su, kako i drugi člani tela, pod zapoved duše, iskre Božje. Čuvajte dušu, plemenite srce, bistrите um, pak će i telesno delo biti plodonosnije.

Drugo: Čuvaj telo, da bude zdravlja i krepčine, pak će kapital više uztrajati.

Treće: Budi umeren, i razložno poslušaj, jer i železo se porabom izjede, kamo li se ne bi iztrošile sile krh-koga tela čovečjega.

Četvrto: Pazi decu i njihov odgoj duševni i telesni, jer s njim pomladjuješ radnu silu.

Peto: Pomozi dobrovoljno u potrebi svoje bližnje, jer ako si sam u selu bogat, a svi drugi siromasi, ili će ti dodijati za miloslinju, ili će ti krasti ili otimati. Čega nemožete svojim silami učiniti pojedinci, to lahko učinite čela vas, čela županija, čela občina.

Šesto: Neodtudjuj se od svoje starine, jer si mnogo dužan onim, koji su pred tobom živeli, koji su ti očevinu sačuvali. Amanet (zalog) je, da ju povećanu predaš tvojim poslednjim.“

¹⁾ Dragotin Hirc: „Hrvatsko Primorje“ str. 2.

sredi), ki je nekdanj tu gospodovala, pridemo v grad. Tam stoji cerkva sv. Trojice, velike podrtine nekdanje cerkve sv. Marije in župnijska cerkev sv. Jelene na vzvišenem mestu, s katerega uživaš prekrasen razgled na razne strani, posebno pa na morje in kvarnerske otoke. Zares čaroben je ta pogled, ko solnce zahaja in se vsa pokrajina zasveti v poslednjem mnogobojnem svitu. Prav piše Drag. Hirc (n. n. m. stran 30, 31): „Što Kastav nad sve ino uzvisuje, jest vidik toli raznolik, vidik tako divan, opojan, svečan, kao da se tu nebo sa zemljom vjenča . . . To ti je kastavski vidik, krasan, božanstven, neopisiv, jer gledaš svu Kastavštinu, cielo Primorje, velebrne vrhove, doline, dolce, azurno more, a nad svim tim safirno nebo i jarko sunašce, koje ga pretvara u raj zemaljski.“

V Kastvu je središče občinskega glavarstva, več uradov in društev, izmed katerih omenjam „Bratovščino hrvatskih ljudi u Istri“ v pomoč ubogim učencem, „Hrvatsko čitaonico“ in „Delavsko društvo“. V „kastelu“, kjer so svoje dni prebivali poveljniki (kapetani), so sedaj šole.

Kastav — grad pa je samo glava na telesu. Vse, kar je okrog njega, prostora na jedno, dve uri daleč, pripada rodu, kateremu je Kastav matica. Ta rod (puk) zove se „Kastavci“, a kar je njihovo, to je Kastavsko, imenuje se „Kastavščina“. Obsega 27 „županij“ z nad 13.200 ljudmi v 2200 hišah. Uredba ta je ostala še od onih časov, ko so stari Slovani živeli v zadrukah, več družin pod jednim poglavarjem.

Kdaj je Kastav nastal, ne zna se za trdno. Nekateri mislijo, da so imeli tu že stari Rimljani tabor (castellum), drugi pravijo celo, da je tu bila naselbina že pred rimskimi časi, kar dokazujejo z najdbami starega orožja iz kamena. Povsem negotovi so tudi podatki o teh krajih za čase od 4. do 6. stoletja, med navali divjih narodov, Hunov, Vandalov in Gotov, ki so prihajali več ali manj pogosto tudi v te kraje. Od 7. stoletja naprej je spadalo to ozemlje pod žezlo hrvaškega kraja. Ne zna se, kdaj so prišle tri velike občine Kastav, Veprinac in Mošćenice pod gospostvo puljskih škofov, ki so ostali tu svetni vladarji do l. 1139., duhovski pa do pred kakih sto let.

Od puljskih škofov je prešlo gospostvo, kakor splošno sodijo, leta 1139. na Devinske kneze, tako imenovane po gradu Devinu (Duino, Tybein), ki še sedaj stoji ob morju, kaki dve uri severno od Trsta. Poslednji Devinec je bil neki Ugolin, ki je umrl l. 1399. Po njegovi hčeri Katarini, zaročeni z Raimbertom Valse (Walsee) je dobila Kastav v last rodbina Valse do l. 1475.¹⁾ L. 1400 so v hrvaškem jeziku

napisali „štatut ali zakon grada Kastva“, ob segajoč razne dolžnosti in pravice prebivalstva.

L. 1465. je Volfgang Valse imenoval svojim dedičem cesarja Friderika III. in tako so prišli oni kraji v posest avstrijske vladarske hiše do današnjega dne. Gospostvo nad mestom in okrajem pa je bilo zaporedoma izročeno raznim gospodom, nazadnje l. 1609. baronu Vagensbergu in l. 1613. Baltazaru pl. Thanhausen.

Dne 8. mal. travna l. 1625. je izročila Ursula grofica Thanhausen kastavsko gospostvo jezuitskemu kolegiju v Judenburgu, l. 1630. pa je dala ista gospa po dogovoru z jezuiti v Judenburgu gospostvo nad Kastavščino jezuitom, ki so se naselili pri sv. Vidu na Reki. Ko je l. 1773. prenehala družba Jezusova, pripadlo je to gospostvo državni komori, katera je je prodala l. 1784. vitezu Iv. Thiery za 100.000 forintov, in le-ta l. 1843. baronu Juriju Vranyczany-Dobrinoviću za 112.000 forintov.

Važna je bila v raznih vojskah trdnjava kastavska, in Valvazor zatrjuje, da bi bilo to jedino ugodno mesto ubraniti se Turka, kadar bi bil zasedel Senj.

Dogodki v Kastvu so močno uplivali na celi okraj, posebej še na našo Opatijo.

II. Opatija.

Za časa, ko je vladala v Kastvu rodbina Valse, nastala je benediktinska opatija sv. Jakopa ob kolu („San Giacomo al palo“), — naša Opatija (Abbazia). Listina iz l. 1449. že govori o Opatiji in tamošnjemu opatu „fra Giacomo“. Tik ob morju, obdan od gostih rastlin, stoji še sedaj mali samostan s prijazno cerkvico sv. Jakopa, ki se je sezidala l. 1506., popravila po opatu Simonu l. 1792. Mirno in tiho so živeli skromni menihi in častili Boga tam, kjer se sedaj šopiri razkošno velikomestno življenje. Pa ravno menihi so pomagali že pred davnimi stoletji, da je tu nastal prav rajski kraj, zakaj oni so nasadili tu trto in lepe gozdiče dobvoja in lovorja, ki so ostali do naših dni najlepši kras Opatiji.

Ob časih benečanske mogočnosti in nadvlade po morju ter silovitih turških napadov so zapustili oo. benediktini svoj mirni samostan ob morskem bregu. Leta 1552. je prišel v oblast senjskih škofov, pa že l. 1560. so se v njem nastanili redovniki — avguštini, in za njimi

plovanija (= župnij) na Krasu, i tija u te daleke od nas vekove treba posegnuti, da se razumije, kako je to, da na mnogih mestih Krasa svećenik neima od nikoga ništa nego od puka. Tako je! Pravdali su se posvetni i duhovni mogućnici, tko da ima vlast nad ovom ili onom župom, pak su najkasnije zapustili duhovnike jedan i drugi, a primio jih je pod svoje krilo narod, davajući jim uzdržavanje od svoga siromaštva.“

¹⁾ Laginja pravi n. n. m. str. 71 o njih: „Prepirali su se mnogo sa občinom i biskupom grada Trsta radi

učenci sv. Ignacija, pozneje eremiti sv. Pavla. Od teh je prevzel posestvo kolegijatni kapitel na Reki in za njimi zopet oo. jezuitje, do l. 1773. To leto, po razpustu slavne družbe, polastila se je lepe in od menihov skrbno obdelane Opatije država, in kraj, ki so ga bili obdelali redovniki, prišel je tako v posvetne roke.

Pa kako je postalo iz prej zakrite in mirne redovniške naselbine sloveče novodobno letovišče? Kako je kraj, za katerega se je prej malokdo menil, katerega je le malokdo poznal, sedaj dobro poznan po vsem omikanem svetu, da ljudje najraznovrstnejših narodov prihajajo semkaj iskat prijetnega odpočitka in razvedrila?

* * *

Réški patricij Ingenio pl. Scarpa je sezidal l. 1844. blizu cerkvice sv. Jakopa ob morskem bregu lepo palačo, „villa Angiolina“, ter nasadil ob njej velik park.¹⁾ Za to mu niso zadostovale mnoge domače rastline, marveč je dobil najraznovrstnejših eksotičnih dreves in cvetlic od vseh strani sveta. Pod milim obnebjem opatijskim je vse lepo rastlo, in park je postal kmalu znamenita posebnost Opatije.

Ptujci, ki so prihajali na Reko, začeli so mnogokrat zahajati v Opatijo, in tamošnje naravne krasote so se jim tako omilile, da so se mnogi za več časa tam naselili. Nekako med prvimi gosti je bivala v Opatiji leta 1860. cesarica Marija Ana. Pred kakimi 20 leti so začeli zdravniki, in sicer najprej prof. dr. Leopold pl. Schrötter, pošiljati semkaj bolnike, da so v tukajšnjem toplem podnebjju bivali po zimi.

L. 1875. je kupil „villo Angiolino“ s parkom grof Viktor Chorinsky, od njega dné 18. malega srpana l. 1882. generalno vodstvo južnih železnic, po inicijativi pokojnega generalnega vodje Friderika Schülerja. S tem dnem se je začela za Opatijo nova dôba. Vodja Schüler si je pridobil največ zaslug, da je iz prej po širnem svetu nepoznanega, zapuščenega kraja postalo svetovno letovišče in kopel, katere slava se sedaj poje po vsem svetu.

Neumorno in z velikimi žrtvami je delal Schüler na to, da se je letovišče povzdignilo, in poskrbel za vse potrebe, da so tudi najbolj razvajeni ptujci tu našli vse prijetnosti.

Nemški pisatelj Henrik Noë je poskrbel za to, da se je občinstvo seznanilo z Opatijo, tem lepim mestom na hrvaški zemlji, katero je po namerah njegovih ustanoviteljev imelo postati „nemška naselbina Opatija ob Kvarneru.“²⁾ H. Noë se je rad mudil tu, spoznal veliki pomen

tega kraja in po mnogih knjižicah in listih seznanjal svoje rojake z njim. Tako jih je privabil mnogo, ki so se ali do cela naselili tu ter postavili si lastne hiše, ali vsaj začasno bivali v mili, že nekako južni naravi.

Vodja Schüler je hitro, ko si je nakupil potrebnega sveta, začel zidati, in v treh letih so sezidali velike, z vso novodobno potrato opravljene hotele in hiše za ptujce, — hotela „Kvarnero“ in „Nadvojvodinja Štefanija“, vile „Amalia“, „Slatina“ in mnogo manjših. Ob morju so napravili kopeli, poskrbeli za vodovod, plinovo tovarno in druge potrebne naprave. Že obstoječi stari in lepi nasadi so se umetno uredili in razširili in tako se je storilo mnogo za olepšavo letovišča.

Tako so poskrbeli vse za vsprejem ptujcev in denarnih gostov. In le-ti niso izostajali, marveč prihajali in še prihajajo od leta do leta v večjem številu od vseh strani omikanega sveta. — Poleg vodstva južnih železnic so si postavili še mnogi zasebniki tu svoja večja ali manjša poslopja, in njih število raste ob morskem bregu od leta do leta.

L. 1887/88. je prišlo v Opatijo 1527 strank z 2701 osebo, leta 1890/91. pa je bilo že 3173 strank s 5374 osebami. Z deželno postavo dné 4. sušca 1889. so razglasili Opatijo za „letovišče“, kateremu je določila istrsko-primorska vlada z odlokoma dné 13. prosinca l. 1890. in 16. malega travna 1891. poseben red.

Med ptujci prihaja semkaj mnogo gospôde iz najvišjih krogov in cesarskega rodú. Posebno ostaneta Opatiji nepozabna pokojni cesarjevič Rudolf in njegova soproga Štefanija. Prišla sta prvič dné 27. sušca l. 1885., naslednje leto 1886. za več časa nastanila se v vili „Angiolina“ in v poznejših letih redno in mnogokrat prihajala v ta lepi kraj. Cesarjevičinja vdova Štefanija je ostala do sedaj Opatiji prijateljica, in letovišče jo mora zahvaliti za več dobrodelnih naprav. Mudili so se tu i mnogi nadvojvode z našega in drugih dvorov, pa tudi vladarji sami.

Večkrat je prišel sem srbski kralj Aleksander, nazadnje še leta 1895. Pomladi lanskega leta je bival v vilah „Amalija“ in „Angiolina“ skozi več časa nemški cesar Viljem II. z vso svojo družino. Obiskal ga je ob tej priliki naš svitli cesar Franc Jožef I.

Ostal je tam le jeden dan, a ta dan je pokazal sijajno, kako neomahljivo-zvesto udan je svojemu vladarju hrvaški narod Liburnije. Spoštljivo, pa z dokazi največje udanosti in ljubezni so povsodi pozdravljali cesarja. Cesta od postaje Matulji-Opatija skozi Volovsko do Opatije, kjer je ostal cesar v hotelu „Štefanija“, bila je prava „via triumphalis“, vsa v najlepšem okrasju, ki

¹⁾ Glej podobo na str. 568 l. 1895. „Dom in svet“-a spodaj.

²⁾ „Die deutsche Kolonie Abbazia am Quarnero.“ Primeri H. Noë-ta spise!

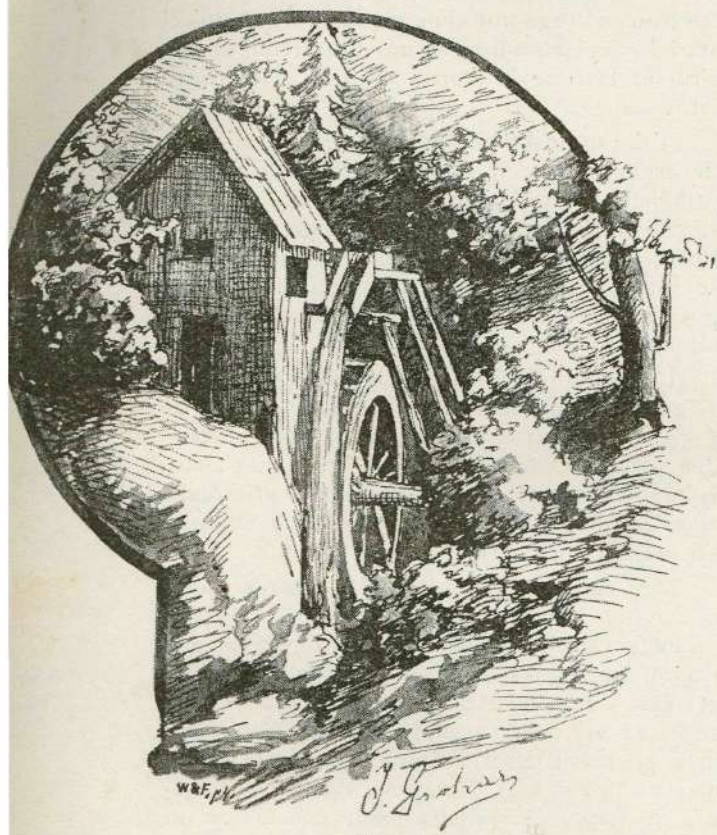
„Dom in svet“ 1896, št. 1.

ga more podati bujna pomlad. In ko se je vozil mili cesar, vriskal mu je povsodi hrvaški narod, ki je prihitel iz oddaljenih krajev, daleč dol z gorá, zapustivši svoj dom, da je videl in spoštljivo pozdravil svojega cesarja. In ta se

je ob tej svečani priliki iznova prepričal, kako zvesto udan mu je Slovan. Nemški cesar Viljem sam se je ob tej priliki jako laskavo izrekel o istrskih Hrvatih ter s priznalnimi besedami pohvalil njih zvestobo do cesarja. (Dalje.)

Ob mlinskem kolesu.

(Spisal dr. A. Ušeničnik.)

Ob izviru selške Sore.

Na bregu sem sedel, na sivi skali, ter upiral pogled pod-se, kjer je šumela voda, prebijajoč se med črmi, hitela do jeza, po žlebeh dalje, metala se na lopate mlinskega kolesa ter je vrtela z bežno močjo. Doli pod kolesom pa se je zopet zbirala izmed šumečih vrtežev, mirila se in počasneje tekla dalje in dalje.

Zamislil sem se. Snovale so se mi misli, kakor se snuje vlakno z vlaknom, kadar meče tkalec snovalnico sem ter tje. Ko pa sem se vzdramil, bleščala je pred duhom le še jedna misel, le-ona resnica: „Polna so nebesa in zemlja veličastva slave božje!“

* * *

Voda šumi po žlebeh in pada, in pada je goni mlinsko kolo. Z močjo se upira v lopate, lopate se zmikajo, kolo se vrti. A pod kolesom se peni voda, vrè in pôlje, potem pa hiti dalje v dolino, dalje in dalje. Marsikje še goni mlinska kolesa, napaja polja, dokler se ne izlije v široko morje.

A tudi v morju ji ni miru. Že modri Salomon je rekel tako lepo: „Vse reke tekó v morje, in morje se ne razlije; na kraj, od koder izvirajo, povračujejo se reke, da zopet tekó.“ Nad morje se dvigajo kot hlap in pare. Iz par se nabirajo megle. Megle pa raznašajo zračni tokovi, vetrovi in viharji, širom zemlje. Iz meglá in oblakov pada na zemljo dež, na gore in rebri, jarke in doline. Vodne kaplje se razlezajo po mahu in zemlji; topé rudnine ter pripravljajo rastlinstvu sokov; zbirajo se po razpoklinah, rupah in ponikvah v močne vodne žile — in na beli svet pricurljajo zopet vrelci, prišumé studenci, pribobné reke. S hribov in reber in jarkov hité potoki, družijo se in spajajo; zopet močijo brstne travnike, zeleneče senožeti in žitna polja; zalivajo cvetje po gredah, pojé živad in človeka; gonijo grmeče mline, nosijo bele čolne in ponosne ladije.

Brez tega čudežnega obtoka vodnih kapelj od vira do morja, od morja do vira, bi ovenelo vse zelenje, usehnilo cvetje, od žeje poginilo živalstvo in zamrl bi tudi človeški rod na zemlji. Zato je po pravici rekel že globokoumen grški pesnik: „najboljša pa je voda!“ Brez vodnega obtoka bi ne bilo življenja na zemlji.

Odkodi pa je le-ta tók? Sama od sebe voda nima te moči. Sama ob sebi hiti le v nižave, teži le po miru na ravnini; v višave vračati se ni ji môči; s silo žene, kar je pred njo, onemogla pušča vse za seboj. Pod mlinskim kolesom šumi in vrè, a sama ob sebi nima več moči, da bi se zopet pognala nad jez ter iznova zavrtela kolo. Zato je treba neke druge sile, ki goni vodo v prečudnem toku in krogu ter vliva življenje v stvarstvo na zemlji.

In ta sila je solnčna moč. Solnce razgreva morje, in iz morja se dvigajo pare ter se natepajo megle. Solnce razgreva zrak, in nastajajo zračni tokovi, ki nosijo megle po zemlji. Solnčna moč

mi je bilo najhuje sinoči, bilo je to, da se je tudi Tometov France smejal, ko se je Brnáč norčeval; Goslár se je pa krohotal. Samo gospod Luka je rekel: „Molčíte, pustite ga pri miru!“

Kar tako me boli srcé, da Vam ne morem popisati. Sedaj pritisnejo pa še tiste ženske, ki nam nasproti stanujejo. Sitne so neznansko. Ker sem jaz najmanjši v našem stanovanju,

moram biti vsega kriv. Kadar je stranišče količkaj onesnaženo, haló, pa že začnó vpiti nad menoj, češ, da sem prišel s kmetov. O, ljubi oče, ljuba mati, komaj že čakam, da pridem domov. Doma Vam bom vsaj lahko potožil; tukaj nimam komu. O, že štejem ure, ki me še ločijo od Vas. Z Bogom, dokler se ne vidimo!

Legenda.

„Preljubi sveti Peter,
Ki imaš zlate ključe
Prelepih vrat nebeških,
Besede, svête moje
Poslušaj in premisli,
Potem pa jih izpolni!
Zlató se res pristane
Rokám nebeškim tvojím;
A vendar je za vrata,
Ki toliko že vekov
Jih dušam si odpiral,
Ki toliko še vekov
Jih dušam boš odpiral,
Odpiral in zapiral —
Premehko in preslabo.
Lahkó bi se potrli
Ti lepi zlati ključi,
In dušice pobožne
Bridkó bi žalovale,
In čakale bi težko,

Da se odpró jim vrata;
In morda v sveti jezi
Se ná-te bi srdile,
Preljubi sveti Peter!
Preljubi sveti Peter,
Zdaj slišal si besede,
Zdaj čuj še svête moje!
Jaz velik siromak sem,
Ti velik bogatin si; —
Jaz jako sem nesrečen,
Ti jako si usmiljen.
Olajšaj mi bolesti,
Pomozi mi v nadlogi:
Daj meni zlate ključe,
In jaz ti dam železne.
Ti bodo zá-te boljši,
A oni boljši zá-me.
Zdaj čul si, sveti Peter,
Sedaj samó premisli!“
Na smeh nategne usta,

Takó svetnik mi pravi:
„Premalo, vse premalo
Dušic prihaja k meni;
Preredko, vse preredko
Te lepe ključe rabim,
Da bi se mi potrli!
A kaj zlató če tebi?
Zlató je baš prineslo
Največje zlò na zémlo:
Bogastvo, nejednakost,
Zavist, sovraštvo, boje,
Nezadovoljnost, bedo.
In iz zlata skováli
Vam robstva so verige —
In ti zlata želiš si?“
Že pikro misel v glavi,
Besedo na jeziku
Pripravljeno imél sem —
Kar se oči odpró mi,
In vidim, da sem sanjal. —

Gojko.

Avstrijska Riviéra.

(Opisal Jos. Rozman.)

(Dalje.)

Oglejmo si podrobneje Opatijo, slavno središče naše avstrijske Riviére.

Ko prihajaš od železnične postaje „Matulji-Opatija“ južne železnice med sv. Petrom in Reko, (213 m nad morjem), ali od Reke, vodi te lepa državna cesta skozi prijazno mestece Volovsko proti Opatiji. Že Volovsko, zlasti pa zadnje hiše, ti kažejo, da si v nenavadnem kraju, kamor radi prihajajo ptujci. Od bolj vzvišenih mest se oziraš na morje, ki se ti sveti nasproti med drevjem in razprostira v jasnem solnčnem svitu tje do zelenih otokov.

Med Volovskim in Opatijo leže „Škrbici“, prej neznan kraj z nekaterimi raztresenimi kočami, sedaj pripadajoč in do cela zvezan z Opatijo. Že tu se vrsti vila ob vili, sleharna obdana z večjim ali manjšim, skrbno obdelanim

vrtom. Ne da bi jih našteval, saj je ta podobna oni, jedna kakor druga več ali manj razkošno urejena, da v nji prebije lepe, a tudi tú ne vsikdar srečne ure, komur pripušča čas in — denar!

Kmalu smo v Opatiji sami. Po cesti je celi dan živahno gibanje in drvenje; vozniki in postreščeki odvažajo ali dovažajo blago mnogih ptujcev. Na desno, nekoliko nad cesto je „bazar“, veliko poslopje s pošto, lekarno in mnogimi prodajalnicami, po katerih ti za dobro besedo in pošten denar postrežejo z najraznovrstnejšimi stvarmi. Ako pa nečeš kupovati tu, ker se morda, kakor jaz, zbojiš mnogih „interesantnih“ obrazov, dobiš potrebnih rečij v izobilju tudi drugodi po številnih, na vseh krajih porazvrščenih prodajalnicah.

Na levo med glavno cesto in morjem se razprostira že imenovani veliki park vile

Angioline. To ti je, kakor že omenjeno, posebna znamenitost, najlepši kras Opatije. Raznovrstni nasadi so združeni v prelepo skupino veličastnega parka, kakoršen je mogoč le pod milim, že južnim obnebjem opatijskim. Temu parku je pač težko kos drug park v naših krajih. Mnogo svetá bi moral prehoditi, da bi videl vse te rastline, ki so tú tako lepo združene na malem prostoru. Tú lahko uživaš naravo v vsej njeni čisti krasoti.

Poleg južnih ceder in pinij najdeš lepe gaje severnega smrekovja in borov, tú ti lepo raste lovor in maslina poleg nešteti iz inozemstva pridobljenih dreves in cvetic. Sveže zelenje mnogih rastlin, ki v milem podnebjú bujno rasto, te objema, in v hladu ceder, lovorik in cipres se moreš na zeleni travi odpočiti, gledaje preko morja, ki se pred teboj lahno giblje, a daleč tam s srebrnatim sijajem odseva. Strokovnjak se čudi mnogim redkim rastlinam, pa tudi nestrokovnjak se rad pomudi tu in občuduje čudežna dela božje vseмогоčnosti.

Posebno lepo so urejeni nasadi pred verando vile Angioline, kjer so postavili tudi lopo za godce. Ob določenih dnéh prihaja vojaška godba z Reke, da s sviranjem kratkočasi gospôdo, ki se baš ob tem času najrajša šeta po parku.

Zlasti prijetno je bivanje tú ob jasnih jutrih, ko izhaja izza gorá solnce ter morje odseva s čarobnim svitom in se vzbujajo mnogi krilati pevci, oglašajoči se in hvaleči z milim žvrglenjem Stvarnika.

Ob takih časih se zazdi človeku, ko gleda vso to prirodno krasoto, da je v Italiji, tam okrog Sorenta, ali Napolja, ne pa pod Učko, ob bregéh hrvaškega morja.

„Daleki nas putnici uvjeravaju, da boraveč u Opatiji i nehotice misle na Cannes, gdje dašak (sapica) preko poluotoka La Croiset lahorí; misle na Nizzu, gdje azurno nebo izmedju zlatastih naranča prodire; misao ih prenaša u Benizze na Krfu, gdje je sve svjetlo, dah i boja.“¹⁾

Tu je zanimiva, kakor pravi znameniti pisatelj, vsaka cvetlica, vsak grmič in stebelce, ker ti vsako nekaj pripoveduje, te vsaka sili, da se zamisliš, zlasti tedaj, kadar ti je priroda dobra znanka. Posebno diči park še morje, ki se razprostira pod njim. Zares:

Tu se dražest sa razkošjem spaja,
Zemlja nosi sliku raja.

Poleg letovišča Angioline je lepo urejeno morsko kopališče. Kopeli so trovrstne: hladne morske, ogrete morske in sladkovodne. V morju se kopljejo od velikega travna do

vinotoka. Kopališče je ograjeno z mrežo bakrenih žic in na dnu posuto z drobnim peskom.

Od kopališča dospemo k vili Amaliji in velikemu hotelu „Kvarnero“, ki leži prav ob morskem bregu in je pripravljen za vsprejem ptujcev z vsem, česar si hoče in more posluževati oni, komur je mila sreča naklonila prav bogatih starišev.

Blizu tam, med drevjem in cvetličjem sameva mala, a čedna cerkvica sv. Jakopa z nekdanjim samostanom. Vidi se, kakor bi se hotela zakriti pred svetnim šumom in bogatim razkošjem, ki se širi povsodi okrog. Pač malo-kdo ptujcev, ki se šetajo tu okrog, spominja se, da so baš pohlevni mnihi, bivajoči v tem samostanu, hvaleči v tej cerkvici Boga, že pred stoletji dobro poskrbeli za ta kraj, da sedaj ni zapuščen morski breg. Oni namreč so zasadili lovor in drugo drevje in tako prvi olepšali ta okraj. — Božjo službo tu redno opravlja duhovnik, ki biva v samostanskem poslopju, toda spada pod volovsko župnijo, kateri je podrejena tudi Opatija.

Po novejših nasadih z velikim monumetalnim studencem pridemo k hotelu „Nadvodinja Štefanija“. Le-ta je največji v celem okraju. Med imenovanimi velikimi hoteli so porazvrščene večje in manjše vile in druge zasebne hiše s prodajalnici, stanovanji za ptujce itd.

Od hotela „Štefanija“ dospemo na Slatino, ki se je kakor Škrbici že čisto združila z Opatijo. Tudi tu je postavljenih že precēj večjih poslopij. Imenujem hotel „Kvisijana“ in Slatina, hiša za obolele častnike poleg mnogih drugih. Tu se nahaja tudi javno kopališče in prostori za igre pod milim nebom.

Za mnoge letovičarje, ki prihajajo v vedno večjem številu od vseh strani sveta iskat si zdravja ali kratkočasje, poskrbeli so z mnogimi napravami. Najprej treba omeniti mnoga, deloma z mnogimi stroški napravljena izprehajališča. Kdor rad lazi v gore, ima za to dosti prilike; komur pa noge za to nečejo več služiti, izprehodi se lahko tudi po ravnem in uživa pod milim nebom sveži morski zrak in lepi razgled po morju in gorati pokrajini. Tik ob morju je napravljena proti jugu in severu poldrugo uro dolga, povsem ravna pot za izprehode. Proti severu vodi do volovskega pristanišča, proti jugu do Ičič. Severno pot, ki se začenja pri vili Angiolini, imenujejo „Friedrich Schüller Strandweg“, ker jo je dal z velikimi stroški napraviti pokojni glavni vodja južne železnice Frid. Schüller. V znak hvaležnosti so mu lani postavili ob tej poti spomenik.

Pot se vije ob mnogih ovinkih, ki jih je naredilo morje ob bregu po skalinah, in je prav znamenita in priljubljena. Vedno ti je odprt

¹⁾ Drag. Hirc, n. n. m. str. 9.

razgled na morje in na živahno gibanje po njem; pa tudi obrežje samo, zlasti mnogi grebeni in od morja razjedene pečine, je prav zanimivo.

Po dnevu vidiš tu mnoge slikarje, čepeče na nizkih stolih, ko slikajo obrežje, ali fotografije, ko razstavljajo svoje orodje, da dobé podobo kakšne ladije ali prizora ob obrežju itd. Posebno živahno pa postane po teh potih proti večeru, ko je prešla dnevna vročina. Takrat se tu šetajo premnogi ptujci; živahni razgovori, glasen smeh, semtertje tudi kaka pesem, čuje se tu redno, če le pripušča vreme. Mnogi se vozijo ob istem času na morju in v prijaznih ladjicah iščejo prijetne zabave. Na razpolago so tudi mnogi parobrodi, ki pospešujejo promet med temi kraji, zlasti med Opatijo in Reko.

Taki izprehodi ob morju čudno razvedré človeka, in rad se jih spominjam. Nepozabno mi ostane krasno nedeljsko jutro, ko sem hodil po tej poti. Niti majhen oblček ni bil na nebu, čisto tiho se je razprostiralo pred mano morje, blažen mir je vladal povsodi okrog in blagodejno vplival na živce. Posebno veličastno se mi je zdelo morje, katero sem malo dni prej gledal hudo razburkano po silnih viharjih, ki je pa sedaj povsem tiho ležalo tu, izpolnjuje

nekako klic prerokov: „Benedicite maria Domino!“ Zares, bil je: Gospodov dan!

Poleg imenovanih so lepi izprehodi navkreber v prijazne hribe, deloma med vinogradi, ali pod hladno senco bukovja. Povsodi so pota lepo uglajena in na pripravnih mestih napravljene klopi.

Najmikavnejša stvar v Opatiji je velika prirodna krasota. Milo podnebje, nasadi, prijazno morje vabi ptujce, da prihajajo semkaj. To poudarja i že večkrat omenjeni D. Hirc, pišoč: „Tko bi u Opatiji tražio (iskal) Cannes, Nizzu, Mentonu, Bordigheru, San Remo, taj bi se ljuto prevario, jer tu one razkoši, o kojoj čitasmu, ne ima, niti treba, da je ikada bude. Opatija nije mjesto svjetske vreve i halabuke, ne; to je sveti gaj, u kojem vlada duboka i svečana tišina. Ovdje, gdje je priroda još samovlastnica, postaješ njezinim sinom, ovdje očutiš svu slast, koju ti podaje i pruža . . . Tu bi dakle razkošnik badava tražio ‚Promenade des Anglais‘ iz Nizze ili možda gajeve naranča i četruna, jahaonice, igraonice poput onih u Monacu; svega toga ovdje ne ima. niti to rabi onomu, koji je došao ovamo radi blaga zraka i morskih kupelji.“ (N. n. m. str. 11.) (Dalje.)

Črtice iz zgodovine lepih umetnostij.

(Spisal dr. Anton Medved.)

(Dalje.)

Guido Reni

je bil Domenichinijev sošolec, med vsemi učenci, kar jih je imel Ludovico Caracci, gotovo najbolj nadarjen. Njegova dela so odsev zlate dōbe lepih umetnostij. Žal, da mu ni dostajalo Domenichinijeve resnobe, marljivosti in značajnosti. Velik um v manje prikladnem telesu!

Reni je bil sin nekega ubogega godca, rojen l. 1575. v vasi Calvenzianu blizu Bologne. Tudi on se je učil najprej pri Calvartu, šele v dvajsetem letu je pristopil h Caracciju v nauk. Lodovico je z velikim veseljem sprejel telesno tako lepega in duševno tako zmožnega učenca; med vsemi drugovi mu je bil ta najljubši. Toda Caraccijeva šola mu ni dolgo zadostovala. Postal je čemerer, otožen. Součenci so se mu zdeli preslabi, učitelj mu ni več ugajal. Čutil je v sebi neobhodno potrebo, da se njegov duh vzgoji še v boljših razmerah. Proč torej iz Bologne, kjer ni moči hrepenečih želj utešiti.

A kam? . . . Kam: To je za umetnika kaj lahko vprašanje. Reni napoti se naravnost v Rim; saj je vedel, da je tam središče lepih umet-

nostij. L. 1598. se je že radoval ob bregovih slayne Tibere in se divil umetniškemu krasu večnega mesta.

Mnogo znamenitih umetnikov je našel tamkaj ob svojem prihodu. Častilakomnost ga je vžigala, da ne sme za njimi ostati. Prvo delo, namenjeno za cerkev sv. Pavla (alle trè Fontane), je občinstvo sprejelo z veliko pohvalo. Predočuje nam „Trpljenje sv. Petra“. Sedaj diči ta slika bogato zbirko v Vatikanu. Poteze na njej so sicer še nekoliko surove; celota kaže, da je Reni še učenec, a vendar so vsi priznali, da tiči v nadepolnem učencu velik umetnik; treba mu je le še izurjenosti.

Ko so drugi umetniki videli, da izhaja v Reniju nova zvezda, ki bo presegala njihovo luč, jeli so ga zbadati in zasledovati tako, da je moral pobegniti iz Rima. Vedno stara pesem med umetniki! — A velikega zaščitnika si je s svojim delovanjem priboril — Pavla V. Papež ga pokliče nazaj, povabi ga na svoj dvor ter mu zagotovi za bodočnost svojo milost in varstvo. V posebno odlikovanje naroči pri njem

Avstrijska Riviéra.

(Opisal Jos. Rozman.)

(Dalje.)

Zdravniki in drugi veščaki poudarjajo, da so za Opatijo posebno pomenljive in ugodne te-le okoliščine¹⁾: Opatija je najtoplejše klimatično zdravilišče avstrijsko.²⁾ — Razlika med najvišjo toploto in najnižjim mrazom je tu primeroma manjša, nego po drugih zdraviliščih, da je v Opatiji po letu hladneje in po zimi topleje, kakor n. pr. v Gorici, Arcu in Griesu na Tirolskem.³⁾ — Zrak je precēj bolj vlažen, kakor po drugih omenjenih krajih in podnebna mōča večja. Zlasti mnogo dežuje v mesecih vinotoku, listopadu in grudnu, sneži malokdaj, veliko redkeje, kakor po drugih krajih.

Prav prilično je za Opatijo nadalje to, da je zveza z velikimi inozemskimi mesti jako kratka in lahka.⁴⁾ Bolniki in oni, ki prihajajo semkaj, da okrevajo po že prestani bolezni (rekonvalescentje), najdejo tu blizu iste družabne razmere, kakoršne so morali zapustiti doma; po stanovanjih je poskrbljeno z vsemi ugodnostmi, da se prišleci tu kmalu čutijo prav domače. Naštete okoliščine — prvi pogoj je sevé vedno potrebni „drobiž“ — privabijo mnogo bolehnih ptujcev, poleg tega stori mnogo tudi živahna zdravniška in časniška reklama.

Iz početka so imeli težave, ker je nedostajalo potrebne in dobre pitne vode. Južna železnica je zato dala napraviti dva in pol kilometra dolg vodovod za 120.000 gld., a i ta sedaj ne zadostuje več, in že več časa mislijo in delajo na to, da ga razširijo in izpopolnijo.

Zlasti pomenljive so za zdravljenje morske kopeli, bodisi ogrete, v posebnih za to lepo prirejenih prostorih, ali mrzle v morju po mnogih kopališčih ob morskem bregu. Kopel v morski vodi dobro upliva na človeka, ker morje baš po Adriji hrani zelo veliko množino soli, kakor po slovitih velikih kopališčih ob Severnem

morju. Voda je tu razmerno toplejša, kakor po drugod.¹⁾

Prejšnja leta so ptujci iskali v Opatiji zavetja in odpočitka ter zabave samo po zimi; zadnja leta pa redno prihajajo tudi po letu. Zakaj morski zrak brani, da vročina ne pritisne prehudo. Med letovičarji je zato na glasu dvojna kopališka dōba (sezóna): zimska, ki je še vedno glavna, in poletna.

Za primerno uredbo in mnogovrstne potrebsčine zdravilišča skrbi poseben odbor („Cur-Commission“). Več zdravnikov je tu stalno nameščenih, in sploh so kolikor možno z vsem poskrbeli za potrebe in ugodnosti ptujcev.

Bolniki in rekonvalescentje iščejo v Opatiji zavetja in pomoči po raznovrstnih boleznih. Da bivaš pod milim, že nekako južnim, pa vendar ne pregorkim nebom, ter dihaš sveži morski zrak, napolnjen z malimi delci soli, ki se z vodo spuhtijo v zrak, prav dobro upliva na zdravje in okrepuje živce. Bolniki, ki so nekako ločeni od domačih vsakdanjih skrbij, kmalu oživé in hitro se jim povračajo prejšnje moči.

Zlasti priporočajo zdravniki bolnikom, ki bolehalo na srcu²⁾, v grlu ali na živcih, naj gredó v Opatijo. Tudi oni, ki bolehalo na pljučih, prihajajo mnogokrat semkaj.³⁾ Kajpak se pri tem nismo ozirali na mnogoštevilne ptujce, ki prihajajo v Opatijo kratkočasit se, ker tako velevala „moda“, ali da pobegnejo pred zimskim mrazom v milejše podnebje.

Pa vselej ne najde bolnik tu zaželenega zdravja. Marsikdo prihaja baš ob času, ko razsaja huda in mrzla burja, ki prime človeka nekako do kostij, da se je ne more dosti varovati. Taka burja večkrat škoduje še krhkemu zdravju in namestu zdravja odnese ptujec še večje bolenje, včasih tudi kal zgodnje smrti. Tudi ni vsak letni čas jednako pripraven in ugoden za raznovrstne bolnike in bolezni.

Včasih po več dnij in tudi več tednov nagaja gosto deževje in nadležna burja, da jo težko

¹⁾ Primeri spis: Glax-Schwarz „Wintercurort und Seebad Abbazia.“

²⁾ Srednja letna toplota (temperatura) je po znamenitejših zdraviliščih: Gries na Tirolskem 11.9° C, Gorica 12.7° C, Arco 12.8° in Opatija 13.6° C.

³⁾ Najvišja povprečna toplota je + 31.4° C, najnižja — 0.8°, razlika potemtakem 32.2°. (V San Remu je ta razlika 30°, Porto Maurizio 31.2°.) V Arcu je ista razlika 37.1°, v Gorici 39.9° in v Griesu 42.2° C.

⁴⁾ Iz Gradca dospéš semkaj lahko v 8, z Dunaja v 13, iz Budim-Pešte v 14, iz Prage v 25, iz Lvova v 34 urah in še hitreje.

¹⁾ V jednom litru vode je 32—41 gr soli. — Toplino morske vode kažejo povprečno meseci tako-le: prosinec 7.3° C, svečan 7.5°, sušec 9.4°, mali traven 13.3°, veliki traven 17.8°, rožnik 23.1°, mali srpan 26.5°, veliki srpan 25.2°, kimovec 20.1°, vinotok 16.1°, listopad 12.5°, grudni 9.5° C. — Najvišjo toplino so izkazali l. 1889. z + 29.3° C, najnižjo v istem letu z + 6.2° C.

²⁾ Veliko število poročencev, zlasti plemenitašev od raznih krajev sveta kažejo poročne matice volovške.

³⁾ Gibanje na prostem in dobri morski zrak storita, da dobi bolnik kmalu prav dober tek, da se mu telesna teža včasih v prav kratkih (6—8) tednih poviša za šest do deset, ali še več kil.

prestanejo bolehati ljudje, pa tudi drugi ptujci, ki so prišli, da se izprehodijo pod milim nebom.

III. Veprinac in Učka gora.

Kdor biva več časa v Opatiji, in se zanima za lepo božje stvarjenje, obišče Veprinac ali še višjo Učko goro, da uživa prekrasni razgled po Istri, po Kvarneru in otokih.

Veprinac stoji na čunjastem vrhu 519 m nad morjem. Dvojna pot vodi iz Opatije navzgor: pot za jahanje iz obližja vile Angioline, in lepa vozna cesta preko Volovskega, Matulj, Frančič itd. Ta cesta veže tudi Reko s Trstom.

Prav na najvišjem vrhu stoji, nekako vladáje nad vso daljno okolico in nad morjem, lična župnijska cerkev, pod njo župnišče in po bregu porazvrščene bele hiše. Narod sam (župnija broji na 2000 duš, kremenitih Hrvatov) imenuje kraj Leprinac, kakor pojasnjuje D. Hirc po bilki leprin (*Ruscus aculeatus*, *Stachelmyrte*), ki se pogostem nahaja po onih krajih. Kjer dandanašnji stoji cerkev, bil je prej grad rodbine Thonhausen. Pod cerkvijo kažejo še sedaj ležišče z železom, s katerim so svoje dni oklepali jetnike. Grad je bil obdan z debelim in trdnim zidovjem, s tremi velikimi vrati, od katerih so zadnja porušili l. 1866. Močno zidovje je še sedaj okrog cerkve.

Cerkev, do katere se pride po dolgih, kamenitih stopnicah, ima tri ladije, ločene po stebrih. Znameniti so trije oltarji, narejeni povsem iz mramorja. Posebno lepo je izdelan glavni oltar iz črnega in rmenega mramorja in posvečen sv. Marku. Pred cerkvijo je stolp, do cela ločen od cerkvenega zidovja. Izpred cerkve je lep razgled.

Na mah imaš pred seboj ves Kvarner z otoki. Kakor male pike se ti zdé mnoge ladjice, ki švigajo po gladki površini morja med večjimi parobrodi in jadrniki. Le-ti zapuščajo za seboj dolge ride, ki se v velikem trikotu raztegujejo vedno bolj, dokler se ne poizgubé ob bregu ali po malem na prostranem površju morskem.

Lepe ure sem prebil na prijaznem Veprincu v družbi iskrenih hrvaških svečnikov in posvetnjakov. Gostoljubno nas je bil vsprejel blagi domači župnik, g. M. L. in v záme zelo poučnih razgovorih o krajevnih odnošajih kakor o bridki usodi ljudstva, ki mora v nemilih mu časih toliko pretrpeti na domači rodni grudi, minule so le prehitro prijetne ure.

Bujna je okolica veprinska. Šume se vrsté z vinogradi in sredi med njimi se belijo revne, pa vendar prav prijazne hišice skromnih Hrvatov. Z mnogim trudom morajo poskrbeti za vsakdanji živež sebi in svojim, pa pod siromašno streho živé dosti zadovoljnejši in srečnejši, kakor marsikateri bogatin po razkošnih palačah opa-

tijskih. — Nahajajo se v tem hribovju tudi večji kostanjevi gaji.

Radi lepega razgleda so zahajali na Veprinac že prej mnogi ptujci, a odkar slovi Opatija, znan je bolj tudi Veprinac. In prav stori, kdor pride semkaj, zakaj živa istina je, kar povdarja za hrvatsko Primorje navdušeni Hirc: „Krasan, divotan kraj i dobročudan narod, zasladjuju svakomu boravak (bivanje). Bujna, sveža zelen, liepe šume zelenice, kostanji. livade, visoke gore, brežuljci (griči), krš (skale), more, sve se to skladno izmjenjuje.“ (N. n. m. str. 28).

Kdor pa si želi še obširnejšega razgleda, kdor hoče občudovati mnoge naravne lepote isterskega Krasa, potrudi se na Učko goro, (Monte Maggiore, 1396 m nad morjem). Vodi te že imenovana pot od Veprince naprej, ali pa slabša pot iz Lovrana navzgor. Zanimiva je že vožnja po cesti, ki se vije po mnogih ovinkih kvišku, dokler ne pride k velikemu predoru na gori. Od raznih strani vidiš morje in posamezne kraje ob njem in komur je sreča mila, da naleti na jasen, solnčen dan, bode se gotovo rad spominjal mnogobojnih prizorov, katere podaja lepa pokrajina.

Učka gora se razteguje od severo-iztoka proti jugo-zapadu. Polagoma se vzdiguje, razdeljena po globokih prekopih. Na več krajih so precejšnje strmine.

Nekako 1000 m nad morjem so napravili lepo urejeno kočó za ptujce, imenovano po nadvojvodinji Štefaniji. Do kočé se vozi kake tri ure, od tú dospemo v poldrugi uri na vrh, od koder je prav diven razgled po vsej Istri.

Na južno stran gledaš ves Kvarner, na tri strani združen z ostalo Adrijo; po „Senjskih vratih“ (Canal Mal Tempo), „Malih vratih“, med otokoma Krkom in Cresom in po „Velikih vratih“ med Cresom in Istro. Za temi gledaš neštete druge otoke ob dalmatinskih bregovih daleč proti jugu. Vidiš tudi mnoga znamenita mesta: Senj z Nehaj-Gradom, Cirkvenico, Kraljevicami, Reko itd.

Proti iztoku je pred teboj razprostrta vsa Liburnija, o kateri je vskliknil D. Hirc: „O, Liburnijo, da si tako sretna, kao što si divna, ne bi ti ravne na tom svietu bilo!“ — Obrneš pogled proti severni strani, vidiš celi Kras od Nanosa do Snežnika z nebrojnimi grebeni, vrhovi in prelomi. V ozadju kipé proti nebu vrhovi Julskih planin in Karavank. Na severo-zapad se razprostira pod teboj gola in siromašna Čičarija, kjer prebiva revno, pa trdno ljudstvo. Proti zapadu gledaš v lepo dolino, potem pa na morje, ki kakor lep pas obdaje zemljo. Da imaš dobre oči, zapaziš celo vrhove laških Apenin, in — kakor pravijo — zasledi se o posebno jasnih dnéh z daljnogledom celo Markov stolp

v Benetkah. Že bolj proti jugu leži precèj veliko Čepičko jezero, obdano na jedni strani od zelenih livad, po katerih se vije jasna Boljunščica.

Cela Istra, kakor jo je Bog ustvaril, je pred teboj kakor na velikem plastiškem zemljevidu, piše naš Hirc.

Domačini-Hrvati so ondi, kakor nam pripoveduje isti vrli pisatelj, temne polti, visokega čela, kostanjastih las. Oblačijo se s kratkimi haljami, s „kamižolom ali jaketom“, iz debelega sukna, modro zarobljenega okrog rokavov in žepov Telovnik, katerega zovejo „kružat“. je iz istega sukna; vse je izdelano doma. Hlače nosijo bele, nogavice modre z opankami. Glavo pokrivajo z okroglo, nizko in črno kapo. Ženske nosijo suknje iz iste robe, na glavi bel robec in v laseh rdeč opletek.

Zemlja daje v nerodovitnih, včasih po več ur hodá čisto golih in s kamenjem obsutih krajih le malo pridelka. Ponajveč domačini prostaki zato oglarijo in daleč na okrog slovè Čiči kot spretni oglarji.

V. Spinčič jih opisuje v „Hrvatski Vili“ l. 1882: „U šumama rade ugljevice. Nasieku drva, razciepaju ih, naslažu na kup, zaspu

zemljom pak odozdo zapale. Ugljen je glavni proizvod njihove trgovine, a prodavaju ga u vrečama. Mužkarci nakrcaju njima mule, a ženske naprte si po jednu vreću ili dvie, pak odu put Rieke ili Trsta, ili tamo blizu, kako im je priličnije i kako gdje slute bolju prodaju. „Karbuna, ô!“ običan je glas, kojim nude svoje blago. Ide do mjesta po četiri i šest ura, a dobije forintu, dvie li. U „bisage“, koje je sobom donio, složi potrebštine za obitelj, prebaci jih preko mulca, na njega se i sam vrgne ter se tako povrati, bugareć, kući. Ženske se vraćaju pješke. Putem gdje god komadićac kruha založe i zaliju vodom. Ako je prilike nazoblju se murava, čije repiče marljivo grizu; više puta stigne ih sreća, da se i groždja nazoblju u vrijeme berbe, al „pregrustan“, kad se već zasite. U spomenutim gradovima trguju i drvima, a to im je zanimanje odavna poznato... U ljetno doba trže žene jagodoma in moguljama (malinama), kojih rodi mnogo u onim gorskim stranama. Neki od njih, osobito Munjci, priredjuju ocat i nose ga na prodaju do Gradca i dalje.“¹⁾ (Konec.)

¹⁾ Gl. D. Hirc: „Hrv. Primorje“, str. 26.

Črtice iz zgodovine lepih umetnostij.

(Spisal dr. Anton Medved.)

(Dalje.)

Guercino.

Med boljšimi Caraccijevimi učenci ne smem prezreti Guercina, čegar pravo ime je Ivan Barbieri. Rodil se je v mestu Centu blizu Ferrare l. 1590., umrl pa je l. 1666. Njegov oče je bil boren drvar. Kdo bi bil mislil, da bo njegov sin več, kakor je bil on? A nekega dné je pobožni Ivanek, še skoraj otrok, vzel kredo, stopil na stol in je po svoji živi domišljiji na vrata narisal tako lepo Mater Božjo, da je bil oče ves iznenajen. Povedal je veselo novico Benediktu Gennariju, ki je takrat v Centu slikal župnijsko cerkev. Drugi dan si Gennari sam pogleda Ivanovo „delo“. Takoj stopi k očetu ter dé: „Oče, vaš sin bo nekđaj še slaven slikar.“ Vzame ga s seboj ter ga poučuje. Napredek Ivankov je prekosil vse upanje očetovo in Gennarijevo. L. 1612. je stopil s prvo sliko v javnost: „Poglavitne čednosti“, s katero si je hitro pridobil mnogo častilcev. Še tisto leto je šel v Bologno h Caracciju v šolo. Učenik se je čudil njegovemu nenavadno brzemu razvoju; povsod je kazal veliko nadarjenost. L. 1615. je slikal „Sv. Matija“. Delo je bilo tako dovršeno, da so je

strokovnjaki pripisovali Caracciju. Ko se je pa zvedelo, da je Guercinovo, jelo je občinstvo vso pozornost obračati le na njega. Kmalu je bil z raznovrstnim delom preobložen. Slikal je urno in zeló dobro. Njegova dela so daleč okrog zaslovela in mu prinesla zraven dokaj lepih dohodkov. Prej tako ubog, postal je v nekaterih letih bogataš. Premoženje je delil med ubožce in med revne sorodnike, a sam je živel le skromno in borno. Bil je prijazen, pobožen, sploh čednosten tako, da si je pridobil celó ljubezen svojih strokovnih nasprotnikov. V navenostvenem oziru je Guercino vzor med umetniki. Lodovico Caracci mu ni bil naklonjen, a spoštoval ga je visoko in vedno hvalil njegova dela. Ko je bil Guercino zgotovil slovečo sliko „sv. Rok“, želeli so umetniki, naj Lodovico izrazi svojo sodbo o njej in naj pové, koliko je vredna? „Slika, — dé pozneje Lodovico, — je krasna in ni denarja, ki bi jo plačal (che non vi era danaro, che lo pagasse).“

L. 1619 je šel Guercino v Benetke, da bi se še bolj izobrazil pri tamošnjih mojstrih. Pri Palmi stopi v pouk. Hoče biti zadnji, najnižji

„Opravila sva, čast Bogu, sedaj pa le hitro nazaj!“ Kupil sem nekaj podobic za „odpustke“. Več romarjev se nas je pogodilo z nekim voznikom; sedli smo na voz, in pripeljal nas je v Ljubljano. Drugi dan sem bil zopet doma.

To je bilo moje prvo potovanje in prvo romanje. Mati so veseli, da sem izpolnil obljubo, storjeno Mariji.

Izpolni tudi ti svojo obljubo in pridi! Željno te pričakuje Tvoj prijatelj

Ivan.

Avstrijska Riviéra.

(Opisal Jos. Rozman.)

(Konec.)

IV. Volovsko.

„Predragim i liepim svojim dijamantom“ nazivljejo Volovčani svoje pomorsko mesto, dično sosedo in nekako varihinjo ali stražo divne Opatije. Kdor obišče Opatijo, temu je več ali manj znano tudi Volovsko, ker pot od železniške postaje „Matulje“ in cesta z Reke vodi sredi skozi prijazni kraj. Ta cesta, po kateri pridemo najprej do Pazina, je mestu glavna in ob enem najlepša ulica, ki ga deli v dva, malone jednaka dela. Spodnji se spušča navzdol k morskemu obrežju in prostrani luki, ki je z močnim dolгим pomolom zavarovana proti velikim valovom ob hudi burji.

Ob pristanišču je navadno prav živahno življenje in drvenje. Pri obrežju so pripete mnoge ladjice, pripravljene za prevažanje ptujcev in raznega blaga. Rahlo se gibljejo na vedno nemirnih valovih. Ribiči prihajajo in odhajajo, otroci igrajo po obrežju, poskakujejo v tu plitvo vodo in stvarjajo tako mnogokrat prav slikovite skupine in prizore. Posebno živahno postaja tu, ko prihajajo parobrodi z Reke.

Od pristanišča in morskega obrežja se vzdiguje mesto čisto amfiteatralno ob precēj strmem bregu, da vidiš prav razločno sleherno hišo. Med hišami so napravljene povsodi stopnice, ker za cesto je svet prestm. Ravno teče samo že omenjena glavna ulica.

Med in pred hišami so nasadili primerne vrtove, kjer se je le dalo, ali napravili vsaj vinske loze, da si pridobé hladne sence. Lepo zelenje med belimi stenami dé očem prav dobro.

Volovsko šteje okrog 2000 prebivalcev in je sedež več uradom: c. kr. okrajnemu glavarstvu, c. kr. okrajnemu sodišču, davkariji, finančni straži, pomorskim uradom itd. Pod občino in župnijo v Volovskem spada tudi Opatija.

Poleg župnijske cerkve s prav lepim, proti morju obrnjenim pročeljem in dvema stolpoma, nahaja se v mestu i prav čedna cerkva svetega Roka, posebno priljubljena mornarjem. Nad njo je pokopališče z več iz lepega marmorja umetno narejenimi nagrobnimi spominiki.

Zbok mnogih uradov in vedno dohajajočih ptujcev je v Volovskem živahno življenje. Rad opazuje ptujec kretanje in obnašanje domačinov, ki prihajajo v starih narodnih nošah iz svojih visokih sel, da tu spravijo borne svoje pridelke v pičli denar, nakupijo si potrebnih stvari, ali opravijo svoj posel pri uradih.

Po hišah raznašajo kokoši, jajca itd., ali pa z dolгим klicem „karbuna“, počasi hodeč po cesti, ponujajo oglje in les. Vse to prinašajo v velikih koših po več ur daleč.

Marsikateri ptujec se čudi, da po mestu vidi malone same ženske in osivele starčke, a pogreša čvrstih mož in mladeničev. Na tako vprašanje ti odgovoré, da mož in dorastli sinovi brodarijo kot pomorščaki po daljnih morjih; morda ti dostavijo, da je mož ali sin sporočil o svojem bivanju v daljni Ameriki ali Avstraliji, ali služi cesarju na bojni oklopnici.

Po več let izostajajo taki pomorščaki, ne da bi videli domačih krajev in rodnih ljudij, ki skrbijo za njimi, jih v mislih spremljajo po nevarnih morskih cestah. Pa vozeč se po ptujih krajih pridobé si mnogo izkušenj in lepega znanja o oddaljenih krajih in o mnogovrstnem življenju po širnem svetu.

Zato še starček, kateremu so oslabele moči, nekako spoštljivo pogleduje na morje, na katerem je prebil toliko let. Rad se spominja in se pogovarja o minulih letih, o daljnih bogatih mestih, po katerih je hodil, a ne zabi tudi mnogih nevarnostij, katere je bilo treba premagati zlasti ob silnih viharjih.

Ko mož brodari po morju, žena na domu z deco in starčki oskrbuje malo gospodarstvo. V mnogih hišah je navada, da žena med časom, ko je mož-mornar z doma, nosi črna oblačila, kakor vdova. Kar ostane moških doma, bavijo se ponajveč z ribarstvom in prevažanjem ptujcev.

Vedno pa ostane Volovčanom morje nekako sveto, „od njihovih praotaca predana baština (dedščina); uzmi mu more, uzeo si mu jedinu nasladi života.“ — Omeniti pa je tudi

volovškega kruha, „il pane di Volosca“, ki je na dobrem glasu daleč na okrog in priljubljen domačinom.

Izmed hiš so bolj znamenite le nekatere v novejšem času zidane vile. Prvo mesto imata med njimi takozvani vili Minakovi, zlasti velika „vila Crnkoviči“. Stoji ob пристanišču, med morjem in cesto in je obkoljena s precēj obsežnim umetno zasajenim parkom, ki je napravljen po večjih odstavkih (terasah). V tej vili prav pogostoma stanuje nadvojvoda toskanski z družino, veliko dobrotnico volovski cerkvi in ubožcem. Tu je stanoval in umrl tudi poznati ogerski državnik Jul. Andrassy.

Od luke naprej, v velikem kotu, katerega obdajajo strne pečine, po katerih se v dolgem ovinku vije cesta od Matulj proti Volovskemu, je morje jako globoko. Ta kraj se imenuje Preluka in je posebno pripraven za ribolov. Nahajajo se tu velike naprave za tunolov, o katerem hočem izpregovoriti pozneje. Znamenit je tudi tukajšnji kamenolom. Z velikimi stroji in umetnimi pripomočki trgajo kamen, in ga po morju z nalašč zato napravljenimi parobrodi prevažajo na razne strani, zlasti pa na Reko, kjer že dolga leta zidajo velikanski pomol v morje, da zavarujejo pristanišče proti viharim valovom in je s tem zboljšajo. Ko razstreljujejo pečine, napravljajo globoke dolbine, katere napolnijo s strelivom. Ko potem zažgó, je učinek tako velik, da se zemlja strese daleč na okrog in se zrušijo velike množine pečevja. Ob takih prilikah je za to vselej treba obširnih varstvenih naprav.

V. Ika in Lovran.

Kdor pogleda v avstrijsko Riviéro in ljubi naravne krasote, ni zlahka v zadregi, kje naj si jih poišče. Mnogo jih najde na poti proti Iki in Lovranu. Že omenjena lagodna pot ob morskem obrežju, skrbno za šetanje narejena po pečinah, privéde te v jedni uri hodá do Ike in v pol ure naprej v Lovran.

Ika je malo mestece, rekel bi, vas, tik morsklega obrežja s prav dobrim pristaniščem in preprosto ladjarnico (brodarnico), kjer izdelujejo in popravljajo majhne ladjice in barke, katere potrebujejo za ribolov in druge domače potrebe.

Mestece ima nekako laški značaj; prebivalci so večinoma Hrvatje, in moški, kakor povsodi po teh krajih, navadno pomorščaki. Ob cesti in obrežju stojé precēj velike hiše premožnejših domačinov. Gori po bregu pa čépé, poskrite med skalovjem in drevjem, male in siromašne bajte revnejšega prebivalstva. Mnogo siromaštva je tu, in čestokrat nedostaje za življenje po-

trebnih stvari. Zaslužek po morju je pičel in zemlja nerodovitna, rodeča le drevje, a ne potrebnega žita. Le drevje in sicer prav raznovrstno ter vinska trta najde med skalovjem zadostnega živeža.

Na južno-zapadni strani pristanišča, na zemlji, ki se razteguje v morje, stoji zdravišče za obbolele duhovnike.¹⁾ Društvo za obbolele duhovnike v Gorici je postavilo veliko hišo ob štiridesetletnici vladanja cesarja Franca Jožefa I. 1888. Posebno veliko se je za to potrudil zašlužni prelat goriški Dominik Filip, ki je društvu oskrbel tudi zdravišči v Gorici in v Meranu na Tirolskem.

Namen zdravišča je, da daje stanovanje in postrežbo bolehačim duhovnikom, ali takim, ki okrevajo po daljši bolezni, da si tu ob morju popravijo izgubljene moči. Kdor pa hoče tukaj dobiti zavetja, mora biti društveni ud.²⁾ Društvo omogoči marsikateremu duhovniku, da pride v milejši zrak in s tem prej do zdravja, česar bi doma ne dosegel tako hitro.

Prav primerno in čedno urejeno hišo oskrbujejo redovnice, sestre sv. Vincencija. Hišo obkrožuje velik vrt, ki daje ob vročini lepo senco: napravljena je posebna morska kopel, in v hiši je prirejena i domača kapelica.

Grajajo pa, da stoji hiša na mestu, katero je preveč izpostavljeno silnim vetrovom. To je pač dostikrat prav neugodno za prebivalce. — V minulem letu se je po duhovniških listih večkrat pisalo o tem, naj se to zdravišče opusti, ker je predrago, in iz več drugih vzrokov. Oglašali so se od raznih strani za in proti, a vsakako bi to morali obžalovati; v škodo bi bilo mnogim obolelim duhovnikom, ki radi prihajajo semkaj.

Omenim naj tu še, da je v tem zdravišču izdihnil preblago svojo dušo Slovencem nepozabni monsg. Frančišek Kosar, hišni prelat sv. Očeta in inf. stolni dekan lavantinski. Bolan je prišel semkaj dné 7. rožnika I. 1894. iskat toplega zraka in ljubega zdravja, pa malo dni pozneje, po noči od 10. do 11. istega meseca, je nagloma umrl za kapjo — „duhovnik po božji volji, vrli narodnjak, čisti značaj“, kakor piše spretni njegov življenjepisec.

Blizu opisanega zdravišča je čedna kapelica, posvečena sv. Nikolaju. Po stenah kažejo mnoge zaobljubljene podobe, na katerih so naslikani razni prizori burnega in toli nevarnega življenja po morju, da mornarji radi prihajajo semkaj

¹⁾ „Kaiser Franz Joseph Priester-Sanatorium.“ Glej dobro zadeto podobo v „Dom in svet“-u VIII., I. 1894., str. 304.

²⁾ Udje plačujejo letnino po 1 gld., ali pa dosmrtnine 20 gld.

in da se v nevarnostih zaupljivo priporočujejo sv. Nikolaju.

V zadnjem času so napravili, kakor od Opatije, tudi od Ike zložno obrežno pot proti Lovranu, po navodilu in pod nadzorstvom dunajskega arhitekta Seidla. Pot ta, pravijo, je še lepša kakor opatijska, pogled na morje in zlasti na otoke mikavnejši. Razgleda na vrhove ne omejuje zidovje, kakor n. pr. med Opatijo in Volovskim. Lepi gaji se vrstijo s posameznim drevjem, in na mnogih mestih obsenčuje gosto hrastovje pot. Ta pot je dokaj pripravna za one, ki bivajo v zdravilišču, ker se tu po ravnem lepo izprehajajo.

Svet med Iko in Lovranom je lepo zarastel, zlasti pa se nahaja mnogo drevja. Kjer so našli rodovitne zemlje, napravili so vrtove ali vinograde, obdane z zidovi, po katerih se prav razkošno razpenja bršljan. Po lozah in gredah je napeljana vinska trta, ki se rada vspenja kvišku na drevesih. Visoke ciprese, smokve, oljke itd. se nahajajo poleg lavorja in mnogovrstnega sadnega drevja. Ne smemo zabiti kostanja, ki tu bogato rodi.

Lovran¹⁾ je morsko mestece, nekoliko večje kakor Ika. Tesno se družijo hiše ob hiši, kakor da se naslanjajo druga na drugo. Ločijo jih le ozke ulice, lepo pograjene s kamenitim tlakom. Ob ozadju se vpenjajo po bregu hrastovi in kostanjevi gaji z vinogradi, zato je pogled na inace precěj okorno mestece prav mičen, posebno od morja.

Tudi Lovrančani se bavijo ponajveč z mornarstvom. Mož in oče se vozi po širnem svetu, doma pa oskrbuje hišo žena z deco, dostikrat v velikih skrbéh za možem. V teh skrbéh išče pač največkrat tolažbe v iskreni molitvi in rada zbeži v cerkev, posvečeno sv. Juriju. Cerkev je na glavnem in jedinem trgu, že stara in sezidana nekako nerodno brez pravega zloga.

Lepe denarje donaja posestnikom sadjereja, in lovransko sadje je po svoji lepoti in dobrem vkusu čislano daleč na okrog. Zlasti uspevajo črešnje, smokve in kostanji, katerih veliko izvažajo na Reko, v Trst in še dalje.

Sosed Lovranu je Berseč, nekdanj lasten rodbini Auerspergov. Poldrugo uro od Lovrana leže na 173 m visokem vrhu ob morju Moščenice in sosedna jim Draga. Tamošnjemu gradu so bili najprej gospodarji devinski knezi, dokler ni leta 1465. prešel v oblast avstrijskih vladarjev.

Zadnja leta delajo na to, da napravijo tudi v Lovranu letovišče in zdravilišče, katero hočejo polagoma združiti z Opatijo. To letovišče naj

bi bilo namenjeno nižjim in manj razvajenim krogom, kakor je opatijsko. Neka družba si je nakupila v to potrebnega svetá in odločno deluje, da se uresniči ona misel.

Na raznih mestih od Volovskega do Lovrana se zidajo nove več ali manj razkošne vile. Povsod delujejo z združenimi močmi, da se razširi in olepša ter utrdi naša avstrijska Riviéra na hrvaški zemlji.

VI. Morje; podnebje.

„Primorcu je more njegovo polje, ono ga hrani, ono ga podržava. Rodjen je uz more, ljubi ga nad sve ino na svietu, a naučen nanj, čuti se nezadovoljan, ako ga dulje vremena ne vidi.“ Tako označuje prav dobro D. Hirc našega Primorca.

Že fantiček, ko izhodi, je najrajši ob obrežju, da si ogleduje morje; ko pride malo do let, že poskuša s preprosto pripravo uloviti ribico. Ob morju ribari vsakdo rad; redno zahajajo z barkami, navadno več skupaj, ob jutru na ribolov, razprostirajo od barke do barke velike mreže in se povračujejo, ko jim je sreča mila, z dobrim plenom.

Ribolov je dokaj raznovrsten; ob raznih letnih časih in za razne ribe imajo nekaka posebna pravila, poseben način, po katerem se ravna. Preobširno bi bilo, to tú natanko opisovati — treba za to spretnejšega, izkušenejšega peresa — oglejmo si le nekoliko tunolov, ki je zlasti znamenit v tem kraju.

Ko se voziš od Matulj proti Volovskemu, vidiš v Preluki postavljeni visoki in trdni lestvi, na katerih čepita možka. Če vprašaš, čemu služi to, odgovoré ti, da je „tunara“ (tunolovka), naprava, na kateri lové tune.

Tuna (tunj, *Thynnus thynnus*) je izmed najvažnejših rib našega morja.¹⁾ Tuna je velika riba, pokaže se v velikih jatah in je zato za ribarstvo jako pomenljiva. Večkrat dobijo komade, dolge po 2 m in težke po 200 kg in še večje celó do 500 kg. Telo ima stisnjeno in zaobljeno, od zgoraj črno-modrasto, od spodaj sivkasto in svetlo pegavo.

Sredozemsko morje je tuni prava domovina. Od pomladi do jeseni se vidiijo ogromne jate, plavajoče ob površini morja. Glavni sovražniki so jej delfini in morski psi. Ribarji dobro znajo, da se drži ob svojem popotovanju pod morjem nekakega stalnega reda, in po tem se ravna pri tunolovu.

Tunolov je bil že v starih časih znamenit po teh krajih. Stari Feničani so, kakor nam

¹⁾ Podobi Ike in Lovrana glej „Dom in svet“ VIII, l. 1895., str. 568.

¹⁾ Glej: Dr. Mišo Kišpatić: Rib e. Prirodoslovne i kulturne crtime. — Poučna knjižnica „Matice hrvatske“, knjiga XVIII, str. 174. nsl.

pripoveduje Kišpatić, lovili tuno ob španskem obrežju, pozneje so se Grki mnogo bavili s tunolovom v Mali Aziji, in še dan današnji je tunolov po Sredozemskem morju najizdatnejša vrsta ribolova. V Jadranskem morju je dvojen: v hrvaškem Primorju čakajo po tunarah, da jim riba zaide v razpostavljene mreže, dočim v Dalmaciji hodijo za tuno, da jo z mrežo obkolé in izvlečejo na obrežje.

Kdor potuje po onih krajih, dobro mu je znana tunara. Tako zovejo mesto, pripravno za ta lov. Koča, stisnjena med pečine, je ribarjem za stanovanje. Prav ob morju so zasadili 14—16 m visoki jelki, jih prenauredili v okorno lestvo, ki je nagnjena tako, da ji gornji kraj stoji iznad vode. Spodnji kraj je trdno podprt s kamenjem. Imenujejo to napravo „stražo“. Na vrhu je narejeno sedalo ali „koš“.

V „košu“ sedi ob lovu ribar, ki neprestano in pazno gleda v morje. Na morju plava cela vrsta okroglih in lahkih ploščic; nanje je pripeta velika mreža, ki sega do dna. Mreža gre vsporedno z bregom; na jedni strani se vrača k bregu, na drugem pa je odmaknjena od kraja, da je odprta pot, po kateri zaide riba v mrežo.

Ko stražar, ki z visokega sedeža opazuje najmanjšo stvar v morju, vidi, da gredó tune v mrežo, pokliče sodruga, da potegnejo tudi drugi konec mreže k bregu in jo zapró. Potem izvlečejo mrežo in ribe na suho. Ribe letajo in skačejo in udarjajo z repom po vodi, da se morje peni daleč na okrog.

Ribarji polovljene ribe takoj z nožem odpró in odstranijo drob, da se jim ne pokvarijo; očiščene ribe pa hitro odpravijo na prodaj v Trst ali na Reko. Kilogram prodajajo po 80 novčičev do 1 gld.

Tune lové od vel. travna do listopada. Ko je vreme neugodno, potegnejo mreže na suho in čakajo, da se zjasni. Kadar jim je sreča mila, vlové kar na mah 7—800 glav; zgodi se pa tudi, da čakajo in prežijo na straži po več tednov zastonj. Dostikrat čakajo na straži tudi po noči, zlasti kadar je noč temna. Ker se riba nekako sveti v vodi, jo stražar lahko opazi.

Po velikih tunarah imajo troje lestev, in na dveh je vedno stražar. Manjše tunare imajo samo jedno lestvo.¹⁾ — Polovica lova pripada navadno lastniku, polovica pa ribarjem. Ko je srečno leto, vračajo se v jeseni ribarji veseli in

Tunara.

zadovoljni od lova, kateri so opravljali po leti, ali dostikrat je uspeh prav pičel.

* * *

Kvarnerski zaliv in ž njim tudi naša Riviéra spadata v področje takozvanega ekvinokcijalnega deževja. Vreme je dostikrat nestanovitno, rekel bi, sitno.

Izmed vetrov, ki vplivajo na vreme, treba omeniti „tramontano“, „burjo“ in „široko“.

Tramontana (sever) prihaja od severne strani, izmed Učke gore in Snežnika ter se preko Preluke ugodno razširja po Kvarneru. Piha navadno vsak dan pred poldnem nekako od 8 do 10 ure in ob solnčnem zapadu v večer in stvarja majhne valove po morju.

Nebo ostane vedro ali pa se preoblači z belimi, tankimi oblaki, zrak je posebno svež. Tramontana oblažuje hudo letno vročino in pospešuje po morju vožnjo z jadniki od opatijske strani proti Reki.

Široko (scirocco) ali jug, spadajoč med ekvatorijalne vetrove, prinaša deževno vreme ter ljuto razburkava morje prav do dna. Ko zavlađa jug, gosto dežuje po več dnij, dà, mnogo-

¹⁾ Tunare so v mestih: Karlobag, Lukovo in sv. Jurij pri Senju, Baška, Vrbnik, Novi, Selce, Kačjak pri sv. Jeni, Šilo, sv. Jakop, Peškiera, Perčin, Sršćica, Dubno, Bakarac, Bakar, Voz in naša Preluka ob Volovskem.

krat po več tednov, težke megle se spuščajo na morje. Pečine otemné, malone, da niso črno-modre, udarjajo silni gromi, da daleč in glasno odjekuje grom za gromom. Modro morje postane sivo, močno vskipi v visokih valovih, in val za valom s silnim bobnjenjem udarja ob breg s toliko silo, da voda prši visoko v zrak.

Ko je morje tako razburkano, ko se podi in lomi val ob valih in se ob obrežju vse peni, tedaj je morje videti posebno strašno. Pa tudi nevarno je takrat in marsikatero življenje se je končalo ob takih časih v hladnih

valovih in marsikatera trdna ladja se je razbila ob skalah.¹⁾

Ko potegne burja od Reke sém, tedaj se nebo zjasni. Mrzlo prime burja človeka nekako do kosti, stori pa, da je zrak zelo čist, da jasno sije solnce na lepo pokrajino.

Da bi solnce vedno sijalo tudi na srečno avstrijsko Riviéro, katero ponosno imenujemo: našo, je želja, s katero sklepam svoj skromni opis.

¹⁾ Prim. podobo na str. 121.

Črtice iz zgodovine lepih umetnostij.

(Spisal dr. Anton Medved.)

(Dalje.)

Mnogo srečnejši kakor slikarji bili so stavbarji in kiparji te dóbe. Prejšnjega plemenitega zloga tudi pri njih ni najti. Michelangelov duh je, žal, i v tem oziru izmrl, a v zgodovini rimskega mesta ostanejo vendar z zlatimi črkami zabeležena njihova imena. Oni so dali Rimu današnje zalo obličje. Cerkve in palače novega veka, ki krasijo v dražestni obilici Tiberu na levisi in desnici, te so večinoma njihova dela.

Znameniti so posebno:

Vignôla,

ali s pravim imenom Jakob Barozzi (1507 do 1573), učenec Michelangelov, ki je l. 1564. po smrti svojega velikega učitelja nastopil njegovo dedščino, namreč častno nalogo: dogotoviti cerkev sv. Petra v Rimu. Po načrtu je vestno in odlično nadaljeval slavno delo, a ni doživel sreče, da bi jo videl dovršeno.

Še vplivnejši je bil

Dominik Fontana,

ki spada tudi med Michelangelove učence (1543 do 1607). Kardinal Montalto ga je povabil v Rim, da bi sezidal v cerkvi St. Maria Maggiore krasno kapelo, da bi se shranil v njej najdragocenejši ostanek od Jezusovega rojstva: jaslice, v katere je bilo položeno Marijino dete v Betlehemu. Ker je delo (Capella del Presepio) zgotovil v največjo zadovoljnost umetnikov, imenoval ga je papež Sikst V. svojim prvim stavbarjem.

Sikst V. — ne smemo ga prezreti — je vzorna prikazen 16. veka. Smelo ga primerjamo z Julijem II. in Leonom X. Po učenosti je bil veleum, po značajnosti in dobrotljivosti pre-

blagi plemenitaš. Med častitljivimi poglavarji sv. Cerkve je on orjak. Njegova dela stojé visoko nad srednjo ali celó podlo sedanjostjo; iz vseh odseva znak velikega moža. Ako ni dosegel one stopinje, kakor Leon X., tega ni kriv on, temveč slabe časovne razmere in umetniški propad. Njemu je lesketala pred očmi krasota in velikost starodavnega, cesarskega Rima; do nje je hotel zopet povzdigniti svojo prestolnico. Noben grb se tolikokrat ne vidi na rimskih umetnih stavbah, kakor Sikstov; za olepšanje večnega mesta je bil neumorno in skrajno požrtvovalen. Za rimsko ljudstvo, posebno nižjih slojev, storil je več kakor katerikoli njegovih slavnih prednikov. Na trgih mu je stavil čarobne vodomete, da se ob njihovem šumljanju igranju radujeta Rimljan in ptujec. Nadalje je krasil javne prostore z visoko kipečimi obeliski, ki so še ostanek iz nekdanjih, mogočnih časov; oni naj spominjajo sedanje narode velike, neprimerljive preteklosti. Za umetnike je veledušno ustanovil z obilnimi stroški „Slikarsko akademijo sv. Lukeža“, ki je do danes ostala središče umetnostnega delovanja v Rimu. Dal je tudi postaviti obširno tovarno za mozaike, kateri ni jednake nikjer drugje. S kratka: spomin velezaslužnega Siksta V. je v rimski, kakor i svetovni zgodovini venčan z dičnim lovorom.

Fontano je silno čislal radodarni in za sleherni napredek ves navdušeni Sikst. Oddal mu je kaj mnogo pomenljivih in važnih del. Ž njimi si je Fontana pridobil neminljivo ime v večnem mestu. Skoraj neverjetno je, koliko je v primerno kratkem času dovršil delavni umetnik. Zidal je velikansko in prelepo palačo lateransko, na mestu prejšnje skromne hiše, v